

Από τον 20ό στον 21ο αιώνα

1. Το παιχνίδι των αναλογιών και οι ολέθριες επιπτώσεις του

Στα 1938 ο Τρότσκι ίδρυε την Τέταρτη Διεθνή με την εξής παραδοχή: όπως στον Α΄, έτσι και κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου που διαγραφόταν ήδη στον ορίζοντα, ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος θα μετεξελισσόταν σε κοινωνική επανάσταση που θα γεννούσε και πολλά άλλα επαναστατικά σκιρτήματα ακόμη πιο μαζικά και πιο ορμητικά κι από την ίδια την Οκτωβριανή επανάσταση, καρπός της οποίας υπήρξε η σοβιετική Ρωσία. Πράγματι, ένα μεγάλο επαναστατικό κύμα συντάραξε τον πλανήτη, αλλά με εντελώς διαφορετικά και αλληλοσυγκρουόμενα μεταξύ τους χαρακτηριστικά και διαδικασίες, ξεκινώντας από τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα κατά του ιμπεριαλισμού. Και όχι μόνο στη Σοβιετική Ένωση όπου είχε ξεκινήσει ο μεγάλος πατριωτικός πόλεμος, ή στην Κίνα, την Τσεχοσλοβακία, τη Γιουγκοσλαβία ή την Αλβανία. Αλλά και σε λίγο-πολύ ανεπτυγμένες καπιταλιστικά χώρες, σαν την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Γαλλία, η επανάσταση είχε εθνικοπατριωτικά χαρακτηριστικά και καθοδηγείτο από τα κομμουνιστικά κόμματα.

Στην πραγματικότητα, αντίθετα από τις προβλέψεις του Τρότσκι, η εγκαθίδρυση της σοβιετικής Ρωσίας και η ώθηση που έδωσε στο αντι-αποικιοκρατικό κίνημα από τη μια, αλλά και η άνοδος στην εξουσία του Γ΄ Ράιχ, από την άλλη, που συνέχισε με νέα ορμή την αποικιοκρατική παράδοση, εφαρμόζοντάς την και στην Ανατολική Ευρώπη, με δυο λόγια όλα τα νέα πράγματα που προέκυψαν μετά τον Οκτώβρη 1917, καθιστούσαν ανέφικτη την επανάληψη του σκηνικού του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου.

Στα 1952, ένα χρόνο πριν από τον θάνατό του, και ο Στάλιν έκανε μια πρόβλεψη: μετά την ήττα που είχαν υποστεί το 1945, η Γερμανία και η Ιαπωνία δεν θα ανέχονταν για πολύ την ηγεμονία των ΗΠΑ. Θα ξεσπούσαν νέες βίαιες ενδο-ιμπεριαλιστικές αντιπαραθέσεις, που θα έδιναν το έναυσμα για την αποφασιστική διεύρυνση και ενδυνάμωση του σοσιαλιστικού στρατοπέδου. Θα υλοποιείτο, δηλα-

* Ο Ντομένικο Λοζούρντο είναι καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Ουρμπίνο.

δή, ένα σενάριο παρόμοιο με αυτό του Α΄, και κυρίως του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου, που πριν να συμπαράσχει τη Σοβιετική Ένωση, αφορούσε αποκλειστικά ορισμένες καπιταλιστικές χώρες. Όπως είναι γνωστό, τα πράγματα εξελίχθηκαν σε εντελώς διαφορετική κατεύθυνση: η δύναμη του σοσιαλιστικού στρατοπέδου και ο φόβος για μια ενδεχόμενη διεύρυνσή του είχαν ως αποτέλεσμα τη συσπείρωση των ιμπεριαλιστών, τη στιγμή που το σοσιαλιστικό στρατόπεδο, μη κατορθώνοντας να επιλύσει το νέο πρόβλημα της σχέσης των σοσιαλιστικών χωρών μεταξύ τους, πέρασε μια περίοδο σκληρών, ακόμη και βίαιων αντιπαραθέσεων στο εσωτερικό του, που το οδήγησαν τελικά στη διάλυση.

Τέλος, στα 1965, ο Λιν Πιάο έκανε από το Πεκίνο μια τρίτη πρόβλεψη: η ίδια τακτική που είχε οδηγήσει στη νίκη την Κινεζική επανάσταση, δηλαδή η περικύκλωση της πόλης από την ύπαιθρο, θα είχε αντίστοιχα θετικά αποτελέσματα και σε όλο τον πλανήτη. Οι νίκες των ανταποικιοκρατικών επαναστάσεων στην Ασία, την Αφρική, τη Λατινική Αμερική, κάτω από την καθοδήγηση των κομμουνιστικών κομμάτων, θα οδηγούσαν στη σταδιακή περικύκλωση των καπιταλιστικών ιμπεριαλιστικών μητροπόλεων και στην τελική κατάρρευσή τους. Στην πραγματικότητα, στα 1928, ο Μάο ξεκαθάριζε πως αυτό που εξασφάλισε την οικοδόμηση της «κόκκινης εξουσίας» στην κινεζική επαρχία ήταν «οι αντιθέσεις και συγκρούσεις ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κράτη». Ακριβώς η νίκη της Κινεζικής επανάστασης και άλλων ανταποικιοκρατικών επαναστάσεων ωθούσε τα ιμπεριαλιστικά κράτη να παραμερίσουν ως ένα βαθμό τις μεταξύ τους αντιδικίες και να συμπαραταχθούν κάτω από την ηγεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών. Με αποτέλεσμα, ανάμεσα στο 1989 και το 1991, να μην είναι η σοσιαλιστική ύπαιθρος αυτή που περικύκλωνε την καπιταλιστική και ιμπεριαλιστική μητρόπολη, αλλά αντίθετα, η καπιταλιστική και ιμπεριαλιστική μητρόπολη αυτή που περικύκλωνε χώρες σαν την Κούβα, το Βιετνάμ και την Κίνα.

Συμπερασματικά, κάθε φορά που υιοθετούσε το παιχνίδι των αναλογιών, το επαναστατικό κίνημα γνώριζε ή τη μεγάλη απογοήτευση ή την καταστροφική πανωλεθρία. Είναι απαραίτητο αντίθετα, για να χρησιμοποιήσουμε την έκφραση του Λένιν, να «κάνουμε πάντα συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης κατάστασης». Πρέπει να εφαρμόζουμε απαρέγκλιτα τη μέθοδο αυτή όταν προβληματιζόμαστε για την προοπτική της επανάστασης τον 21ο αιώνα.

Η σημερινή κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική από το παρελθόν. Μετά την αποτυχία του χιτλερικού σχεδίου συνέχισης και ανανέωσης της αποικιοκρατικής παράδοσης, που αντιμετώπιζε την Ανατολική Ευρώπη σαν ένα νέο Φαρ Ουέστ προς αποικιοποίηση και εκγερμανισμό, στον απόηχο του Στάλινγκραντ και της συντριπτικής ήττας του ναζιφασισμού, την επαύριο του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου ξεσπούσαν ανταποικιοκρατικές επαναστάσεις σε όλο τον κόσμο. Τέτοιες επαναστάσεις δεν συντάραζαν μόνο αυτές καθεαυτές τις αποικίες. Σε χώρες σαν τις ΗΠΑ

και τη Νότια Αφρική, λαοί που προέρχονταν από τις αποικίες ξεσηκώνονταν ενάντια στο ρατσιστικό κράτος και το καθεστώς της *white supremacy* (λευκής υπεροχής). Ο διεθνισμός, πριν ακόμη συμπεριληφθεί συνειδητά στο πρόγραμμα των κομμάτων και των οργανώσεων της Αριστεράς, εφαρμοζόταν στην πράξη: αυτός ενέπνεε τους λαούς των αποικιών και όσους κατάγονταν από αυτές, τις σοσιαλιστικές χώρες που υποστήριζαν την αντιιμπεριαλιστική και αντιρατσιστική επανάσταση, τους λαούς της Δύσης που είχαν αποτινάξει τον ζυγό του φασισμού, και μερικές φορές, όπως, π.χ., στην Ιταλία, είχαν κατορθώσει να συμπεριλάβουν στο σύνταγμα της χώρας τους άρθρα για την απόρριψη μιας φιλοπόλεμης επιθετικής και ηγεμονικής πολιτικής.

2. Η αντιαποικιοκρατική επανάσταση χτες και σήμερα

Το πρώτο ερώτημα που πρέπει να θέσουμε είναι, λοιπόν, το εξής: τι έχει μείνει σήμερα από το μεγαλειώδες αντιαποικιοκρατικό κίνημα που επηρεάστηκε από την Οκτωβριανή επανάσταση και επιταχύνθηκε από τη νίκη του Στάλινγκραντ;

Δυστυχώς το κίνημα αυτό δεν προχώρησε. Σε μια πραγματικότητα σαν αυτή που επικρατεί σήμερα στην Παλαιστίνη, η αποικιοκρατία εξακολουθεί να κυριαρχεί με την παραδοσιακή της μορφή, όπως αποδεικνύεται από την αδιάκοπη επέκταση των ισραηλινών οικιστικών θυλάκων στα κατεχόμενα εδάφη, από τις απαλλοτριώσεις, τους εκτοπισμούς και την περιθωριοποίηση του Παλαιστινιακού λαού και τη συνεχιζόμενη ενίσχυση του καθεστώτος अपαρτχάιντ. Ας μην ξεχνούμε βέβαια ότι, παρά τη συντριπτική υπεροπλία των Ισραηλινών και τη βάρβαρη χρήση της υπερούγχρονης πολεμικής τους μηχανής, που υποστηρίζεται και τροφοδοτείται από τις ΗΠΑ και αυτήν ακόμη την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο Παλαιστινιακός λαός εξακολουθεί να προβάλλει ηρωική αντίσταση.

Σε άλλα μέρη του κόσμου η πάλη ανάμεσα στην αποικιοκρατία και το αντιαποικιοκρατικό κίνημα εκδηλωνόταν με διαφορετικές μορφές. Στην αμερικανική ήπειρο, στις αρχές του 1900, ο πρόεδρος Θήοντορ Ρούσβελτ έκανε την εξής χαρακτηριστική δήλωση: όλος ο «πολιτισμένος κόσμος» όφειλε να λειτουργεί ως «παγκόσμιος χωροφύλακας», και οι ΗΠΑ έπρεπε να παίξουν αυτό τον ρόλο στη Λατινική Αμερική. Συνεχίζοντας και προωθώντας ακόμη πιο πέρα το Δόγμα Μονρόε, είναι άπειρες οι στρατιωτικές επεμβάσεις της βορειοαμερικανικής Δημοκρατίας σε βάρος των γειτόνων της, που θεωρείται πως δεν ανήκουν στον πολιτισμένο κόσμο και εξομοιώνονται με βαρβάρους, οι οποίοι χρειάζονται την προστασία της αυτοκρατορίας. Δυστυχώς γι' αυτούς, το Δόγμα Μονρόε αμφισβητήθηκε σοβαρά από μια επανάσταση, η 50ή επέτειος της οποίας γιορτάστηκε εδώ και μερικούς μήνες. Κατά τη διάρκεια του μισού αιώνα που μεσολάβησε από το ξέσπασμά της, χρησι-

μοποιήθηκαν όλα τα μέσα προκειμένου να απομονώσουν, να δυσφημίσουν, να στραγγαλίσουν, να εξουδετερώσουν την Κουβανέζικη επανάσταση, αλλά σήμερα η δύναμη και η απήχησή της σε όλο τον κόσμο είναι δεδομένες, πράγμα που φαίνεται από τις αλλαγές που προωθούνται σε χώρες σαν τη Βενεζουέλα, τη Βολιβία, το Εκουαδόρ, τη Βραζιλία, τη Νικαράγουα, την Παραγουάη. Με διαφορετικούς τρόπους και διαδικασίες, το αντιαποικιοκρατικό και αντι-ιμπεριαλιστικό κίνημα εξελίσσεται και προχωρά σε όλη τη Λατινική Αμερική.

Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, το αντιαποικιοκρατικό κίνημα απλώθηκε στην Ασία και την Αφρική. Τι συμβαίνει σήμερα; Αξίζει να αναφερθούμε σε μια σημαντική παρατήρηση του Φραντς Φανόν, αυτού του μεγάλου θεωρητικού της Αλγερινής επανάστασης. Στα πρόθυρα της συνθηκολόγησης –έγραφε ο Φανόν το 1961–, οι αποικιοκρατικές δυνάμεις φαίνεται σαν να λένε στους επαναστάτες: «Αφού επιθυμείτε τόσο την ανεξαρτησία σας, πάρτε την και αφήστε μας ήσυχους». Με τον τρόπο αυτό, «η ανεξαρτησία από όραμα και επιθυμητός στόχος παρουσιάζεται ως δυσβάσταχτο φορτίο». Στη φάση αυτή πρέπει να αντιμετωπιστεί η νέα πρόκληση που δεν έχει πια στρατιωτικό χαρακτήρα: «σας χρειάζονται κεφάλαια, τεχνικοί, μηχανικοί κ.λπ.». Από την άλλη, ήδη από το 1949, πριν ακόμη ανέλθει στην εξουσία, ο Μάο επέμενε στη σημασία της οικονομικής ανασυγκρότησης: η Ουάσινγκτον πολύ θα ήθελε να εξαναγκάσει την Κίνα «να εξαρτάται από το αμερικανικό αλεύρι», και «να μετατραπεί έτσι σε αμερικανική αποικία». Δηλαδή αν δεν συνοδευόταν από νίκες και στον τομέα της αγροτικής και βιομηχανικής παραγωγής, η στρατιωτική νίκη θα αποδεικνυόταν αδύναμη και ατελέσφορη. Με άλλα λόγια, ο Μάο και ο Φανόν προέβλεπαν κατά κάποιον τρόπο τη στασιμότητα τόσων Αφρικανικών χωρών που δεν θα κατάφεραν αργότερα να περάσουν από τη στρατιωτική στην οικονομική εδραίωση της επανάστασης, και την εξέλιξη που είχαν ορισμένες αντιαποικιοκρατικές επαναστάσεις, σαν την Κινεζική ή τη Βιετναμέζικη.

3. Η γέννηση του Τρίτου Κόσμου

Αυτό είναι ένα κρίσιμο ζήτημα στο οποίο θέλουμε να επικεντρωθούμε.

Ας σκεφτούμε πώς δημιουργήθηκε ο Τρίτος Κόσμος, σαν ένας χώρος καταπιεσμένος και λεηλατημένος από την αποικιοκρατική και ιμπεριαλιστική Δύση. Με μια μακροαίωνα ιστορική παρουσία και συμβολή στον πολιτισμό της ανθρωπότητας, ήδη από το 1820 η Κίνα είχε ένα ΑΕΠ ίσο με το 32,4% του παγκόσμιου Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Το 1949, τη στιγμή της ίδρυσής της, η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είχε μετατραπεί στην πιο φτωχή χώρα, ή εν πάση περιπτώσει σε μια από τις πιο φτωχές χώρες του πλανήτη. Παρόμοια είναι και η ιστορική διαδρομή της Ινδίας, που επίσης το 1820 συμμετείχε κατά το 15,7% στο παγκόσμιο ΑΕΠ, για

να περιπέσει αργότερα σε τρομακτική ένδεια. Γίνεται φανερό πως δεν είναι δυνατόν να κατανοήσουμε τη διαδικασία εμφάνισης του Τρίτου Κόσμου, χωρίς να αναφερθούμε στην πολιτική λεηλασίας και αποβιομηχάνισης που εφάρμοσαν σε βάρος του οι μεγάλες αποικιοκρατικές και ιμπεριαλιστικές δυνάμεις.

Όμως στη διαδικασία γέννησης του Τρίτου Κόσμου συντέλεσε και ένας άλλος παράγοντας. Για να το καταλάβουμε, πρέπει να αναφερθούμε σε μια επανάσταση που στα τέλη του 18ου αιώνα ξέσπασε στη χώρα που σήμερα λέγεται Αϊτή, και τότε ήταν γνωστή ως Άγιος Δομίνικος. Μια επανάσταση των μαύρων σκλάβων που κατάργησε ταυτόχρονα και τις αλυσίδες της αποικιοκρατίας και το καθεστώς της δουλοκτησίας. Επικεφαλής αυτής της επανάστασης ήταν ένας μαύρος ιακωβίνος, ο Τουσσαίν Λουβερτύρ, μια σπουδαία ιστορική φυσιογνωμία, που αγνοείται κατά κόρον από τα επίσημα βιβλία της ιστορίας, αλλά που σε μια δημοκρατική κοινωνία θα έπρεπε να αναφέρεται διακριτά ακόμη και στο πιο στοιχειώδες μάθημα Αγωγής του Πολίτη. Μετά τη στρατιωτική νίκη ο Τουσσαίν Λουβερτύρ τόνιζε τη σημασία της οικονομικής ανασυγκρότησης: υποστήριζε πως έπρεπε για τον σκοπό αυτό να χρησιμοποιήσουν ακόμη και τους λευκούς τεχνικούς και ειδικούς που προέρχονταν από το ηττημένο εχθρικό στρατόπεδο. Με το επιχείρημα αυτό κατηγορήθηκε για απόπειρα επανεγκαθίδρυσης της κυριαρχίας των λευκών και για προδοσία της επανάστασης.

Τα τραγικά γεγονότα που επακολούθησαν πρέπει να μας κάνουν να σκεφτούμε πολύ σοβαρά αυτά τα προβλήματα που παραμένουν επίκαιρα ακόμη και σήμερα.

Ο Άγιος Δομίνικος ήταν ένα αρκετά πλούσιο νησί, χάρη στις εκτεταμένες και πλούσιες φυτείες ζάχαρης, μεγάλη ποσότητα της οποίας προοριζόταν για εξαγωγή. Βέβαια η υπεραξία που παρήγαγαν οι σκλάβοι κατέληγε στις τσέπες των λευκών αφεντικών. Δεν θα μπορούσαν όμως οι πρώην σκλάβοι να εκμεταλλευτούν τα κέρδη της ανεπτυγμένης οικονομίας που κληρονόμησαν μετά τη νίκη της επανάστασης; Δυστυχώς μετά την ήττα των απόψεων του Τουσσαίν Λουβερτύρ στον Άγιο Δομίνικο –τη σημερινή Αϊτή–, η πριν ανεπτυγμένη γεωργία διαλύθηκε. Το νησί γνώρισε απίστευτη οπισθοδρόμηση, και σήμερα είναι μια από τις πιο φτωχές χώρες του πλανήτη.

Τελικά μετατρέπονται σε τριτοκοσμικές οι χώρες εκείνες που δεν κατορθώνουν να περάσουν από τη στρατιωτική στην οικονομική φάση της επανάστασης, οι χώρες όπου για τον έναν ή τον άλλο λόγο ο αντιαποικιοκρατικός αγώνας γνωρίζει την ήττα ή την αποτυχία.

4. Ο ιμπεριαλισμός και η προσπάθεια κατάπνιξης των λαϊκών εξεγέρσεων

Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε σε βάθος τον αγώνα ανάμεσα στην αποικιοκρατία

και το αντιαποικιοκρατικό κίνημα, αν δεν λάβουμε υπόψη μας ότι αυτός διεξάγεται και στο οικονομικό πεδίο. Αμέσως μετά την επανάσταση που καθοδηγήθηκε από τον Τουσσαίν Λουβερτύρ, ο Τόμας Τζέφερσον δήλωνε ότι σχεδιάζει να οδηγήσει σε «θάνατο από την πείνα» τη χώρα που τόλμησε να εξαλείψει τη δουλοκτησία. Το ίδιο ακριβώς συνέβη και τον 20ό αιώνα. Αμέσως μετά την Οκτωβριανή επανάσταση, ο Χέρμπερτ Χούβερ, από τα στελέχη της προεδρίας Ουίλσον και μετέπειτα πρόεδρος των ΗΠΑ, απειλούσε να εξωθήσει στην «υπέρτατη φτωχοποίηση» και σε «λιμοκτονία» όχι μόνο τη σοβιετική Ρωσία, αλλά και όλους τους λαούς που θα ακολουθούσαν τον δρόμο της Οκτωβριανής επανάστασης. Αυτή η πολιτική συνεχίζεται και σήμερα: όλοι γνωρίζουμε πως ο ιμπεριαλισμός επιχειρεί να στραγγαλίσει οικονομικά την Κούβα, ακόμη και να την εξωθήσει σε κατάσταση παρόμοια εκείνης της Λωρίδας της Γάζας, ενάντια στην οποία οι τύραννοι δεν χρησιμοποιούν μόνο τους καταγιστικούς βομβαρδισμούς για να εξολοθρεύσουν τον πληθυσμό της, αλλά και το εμπάργκο στα είδη πρώτης ανάγκης.

Όσο για τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ο Ουόλτ Ο. Ροστόβ, συνεργάτης του Κένεντυ, υπερηφανευόταν για το ότι οι ΗΠΑ είχαν καταφέρει να πιασγυρίσουν κατά «δεκαετίες» την οικονομική ανάπτυξη της μεγάλης αυτής Ασιατικής χώρας! Ενάντια της ακόμη και σήμερα η Ουάσινγκτον εφαρμόζει μια πολιτική τεχνολογικού εμπάργκο, παρόμοια με αυτήν που για πολλά χρόνια εφήρμοξε ενάντια στη Σοβιετική Ένωση.

Να γιατί η διεθνιστική αλληλεγγύη πρέπει να εκφράζεται και προς εκείνες τις χώρες που έχουν καταφέρει να περάσουν από τη στρατιωτική στην οικονομική φάση εδραίωσης της αντιαποικιοκρατικής και αντι-ιμπεριαλιστικής επανάστασης. Οι Λατινοαμερικανοί ηγέτες έχουν απόλυτη επίγνωση της καθοριστικής σημασίας αυτού του σταδίου. Για να αναφέρουμε ένα παράδειγμα, εδώ και λίγο καιρό, ο αντιπρόεδρος της Βολιβίας διατύπωσε ένα πολύ ουσιαστικό σύνθημα: «Βιομηχανοποίηση ή θάνατος!» Για τον Αλβάρο Γκαρθία Λινέρα, πρέπει «να προχωρήσουμε στη σταδιακή εξάλειψη της οικονομικής μας εξάρτησης από την αποικιοκρατία». Στα πλαίσια αυτά αναδεικνύεται η μεγάλη σημασία της αύξησης των εμπορικών και τεχνολογικών ανταλλαγών με μια χώρα σαν την Κίνα: αφού μόνο έτσι θα εξαλειφθεί η απειλή οικονομικού στραγγαλισμού που επιδιώκει ο ιμπεριαλισμός, και θα διευκολυνθεί ο αγώνας ενάντια στο Δόγμα Μονρόε και στον οικονομικό τομέα.

Ήδη προωθείται μια ουσιαστική συμπίεση ανάμεσα στις χώρες και τους λαούς που πρωταγωνιστούν στην αντι-αποικιοκρατική και αντι-ιμπεριαλιστική επανάσταση. Πρόκειται για ένα διεθνιστικό μέτωπο που διευρύνεται διαρκώς. Μετά τη νίκη που πέτυχαν με τον Ψυχρό Πόλεμο, με τη συνενοχή και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι Ηνωμένες Πολιτείες μετέτρεψαν σε μισοαποικίες χώρες σαν την Αλβανία και περιοχές όπως το Κόσοβο. Αυτό επιβεβαιώνει τη θέση που διατύπωσα, σύμ-

φωνα με την οποία στη δημιουργία του Τρίτου Κόσμου και των αποικιών ή μισο-αποικιών που χρειάζεται ο καπιταλισμός, συντελούν τόσο οι άμεσες ενέργειες του ιμπεριαλισμού, όσο και η αποτυχία ή η ήττα ορισμένων επαναστάσεων, ως αποτέλεσμα εσωτερικών προβλημάτων, αλλά και λόγω της άμεσης επέμβασης των ιμπεριαλιστών. Ας μη ξεχνάμε πως η ίδια η Ρωσία, μετά την παλινόρθωση του καπιταλισμού, είχε αρχίσει, ή κινδύνευε, να μετασχηματίζεται σε μισοαποικία: ένα τεράστιο *brain drain*¹, και μια διαδικασία αποβιομηχάνισης ευρείας κλίμακας έπλητταν τη χώρα, της οποίας οι πρώτες ύλες και οι πλουτοπαραγωγικές πηγές περνούσαν στον έλεγχο των ξένων δυνάμεων. Καταλαβαίνουμε τώρα γιατί η Ρωσία προβάλλει αντίσταση στο υπερφίαλο σχέδιο της Ουάσινγκτον να επιβάλει την εξουσία της σε όλο τον πλανήτη.

Δυστυχώς από αυτό το αντι-αποικιοκρατικό και αντι-ιμπεριαλιστικό μέτωπο που πρέπει να δυναμώσει, εξακολουθεί να απουσιάζει μια σημαντική συνιστώσα: δεν συμμετέχουν σε αυτό τα αντιστασιακά κινήματα που ξεσπούν στο εσωτερικό των καπιταλιστικά ανεπτυγμένων χωρών. Πώς εξηγείται αυτό; Δεν πρόκειται για κάτι καινούργιο. Ανάμεσα σε όσους συμμετείχαν στη Δεύτερη Διεθνή υπήρχαν αρκετοί που δικαιολογούσαν τον αποικιοκρατικό επεκτατισμό στο όνομα της εξαγωγής του πολιτισμού. Σήμερα, η κυρίαρχη ιδεολογία μπορεί να αναφέρεται στα ανθρώπινα δικαιώματα και στον αγώνα κατά του αυταρχισμού, του ολοκληρωτισμού, του φονταμενταλισμού, αλλά δεν αλλάζει σε τίποτα τη φιλοαποικιοκρατική ή φιλο-νεοαποικιοκρατική στάση της.

5. Ο ιμπεριαλισμός βασικός εχθρός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Δεν χρειάζεται βέβαια να ανατρέξουμε στον Μαρξ ή τον Λένιν για να συνειδητοποιήσουμε τα παραπάνω. Θέλω να θυμίσω την ομιλία του Φράνκλιν Ντελάνο Ρούσβελτ στις 6 Ιανουαρίου του 1941. Υπογραμμίζοντας συνέχεια την «προτεραιότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», πλάι στα δικαιώματα στα οποία παραδοσιακά αναφέρεται ο φιλελευθερισμός (ελευθερία λόγου, έκφρασης και θρησκευτικής πίστης), ο Βορειοαμερικανός πρόεδρος μιλάει για την «ελευθερία από τις ανάγκες» (*freedom from want*) και την «ελευθερία από τον φόβο» (*freedom from fear*). Ας σταθούμε πρώτα σε αυτές τις δύο έννοιες. Δυστυχώς, και ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού των ΗΠΑ στερείται ακόμη και τη στοιχειώδη ιατρική περίθαλψη, αλλά και όσοι εναλλάσσονται τις τελευταίες δεκαετίες στην προεδρία των ΗΠΑ επιδίδονται συστηματικά σε ένα είδος πλανητικής σταυροφορίας, προκειμένου να εξαλείψουν το Κοινωνικό Κράτος ακόμη και σε όσες χώρες έχουν απομείνει κάποια στοιχεία του.

Για να εξηγήσει την έννοια της «ελευθερίας από τον φόβο», ο Φράνκλιν Ντελάνο

Ρούσβελτ αναφέρει τη ναζιστική Γερμανία που απειλούσε να εισβάλει στις γειτονικές της χώρες. Σήμερα είναι οι ΗΠΑ κυρίως που σπέρνουν τον φόβο και την αγωνία απειλώντας με βομβαρδισμούς, με ισοπέδωση ή ακόμη και με πυρηνικό όλεθρο κάθε γωνιά του πλανήτη. Για να εξασφαλίσει την «ελευθερία από τον φόβο» σε έμμεση διαμάχη με το Τρίτο Ράιχ, ο Φράνκλιν Ντελάνο Ρούσβελτ ζητούσε τη «μείωση» των εξοπλισμών. Σήμερα, οι ΗΠΑ μόνο ξοδεύουν σε εξοπλιστικά προγράμματα όσο ολόκληρος ο υπόλοιπος κόσμος. Δηλαδή, όσον αφορά αυτά τα στοιχεία «ανθρώπινα δικαιώματα», όπως την «ελευθερία από τις ανάγκες» και την «ελευθερία από τον φόβο», ο μεγαλύτερος εχθρός τους είναι εκείνη ακριβώς η χώρα που αυτοπροβάλλεται ως ο αδιάλλακτος υπερασπιστής τους.

Το ίδιο ισχύει αν εξετάσουμε τα κλασικά δικαιώματα που στα λόγια υπερασπίζεται ο φιλελευθερισμός. Ποιος δολοφόνησε με βομβαρδισμούς από αέρος την άνοιξη του 1999 τους Γιουγκοσλάβους δημοσιογράφους της τηλεόρασης με το επιχείρημα ότι δεν συμφωνούσαν με τις απόψεις των ηγετών και των θεωρητικών του ΝΑΤΟ και επέμεναν να καταδικάζουν την εισβολή στη χώρα τους; Και πόσοι είναι οι δημοσιογράφοι που «κατά λάθος» σκοτώθηκαν από τα πυρά των δυνάμεων κατοχής στο Ιράκ ή την Παλαιστίνη; Απολαμβάνουν άραγε αυτά τα «πανανθρώπινα δικαιώματα λόγου και συνάθροισης» οι κάτοικοι της Λωρίδας της Γάζας που, αφού εξέλεξαν με νόμιμες εκλογές τη Χαμάς, υπέστησαν πρώτα οικονομικό στραγγαλισμό και εμπόργκο και στη συνέχεια ανελέητους βομβαρδισμούς και εισβολή στα εδάφη τους; Έχουν τέτοια δικαιώματα οι κρατούμενοι στο Αμπού Γκρέιμπ ή στο Γκουαντανάμο;

Και τι ισχύει από τη *rule of law*, το Κράτος Δικαίου, γι' αυτούς που δολοφονούνται με «εξωδικαστικές επιχειρήσεις» (με τρομερές «παράπλευρες απώλειες») που αυθαίρετα αποφασίζονται από την κυβέρνηση της Ουάσινγκτον στα πακιστανικά εδάφη τα οποία συνορεύουν με το Αφγανιστάν, ή από την κυβέρνηση του Τελ Αβίβ (με την υποστήριξη της Ουάσινγκτον) στην Παλαιστίνη; Τέλος, οι Άραβες και οι ισλαμιστές που μέσα στις ΗΠΑ τολμούν να υπογράψουν ψηφίσματα υπέρ του πληθυσμού της Γάζας και υπέρ της Χαμάς κινδυνεύουν να διωχθούν και να καταδικαστούν ως «τρομοκράτες». Για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Μαρξ, «η αμέτρητη υποκρισία και η βαρβαρότητα που χαρακτηρίζουν την αστική κουλτούρα, αποκαλύπτονται σε όλο τους το μεγαλείο όταν στρέφουμε το βλέμμα μας από τις μεγάλες μητροπόλεις, όπου τηρούνται ορισμένα προσχήματα, προς τις αποικίες», ή προς τους λαούς που προέρχονται από τις αποικίες και κατοικούν στις μητροπόλεις αυτές. Στην περίπτωση αυτή, η «υποκρισία» και η αστική «βαρβαρότητα» «αποκαλύπτονται σε όλη τους την ξεδιαντροπιά». Όπως ακριβώς συνέβη στη Γάζα.

Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να παραγνωρίζουμε τα προβλήματα που προκύπτουν σχετικά με τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις χώρες και τους

λαούς που συμμετέχουν στα αντι-αποικιοκρατικά και αντι-ιμπεριαλιστικά κινήματα, ακόμη και μέσα στις χώρες που αναφέρονται στον σοσιαλισμό. Όμως αρκεί να διαβάσουμε ορισμένους συγγραφείς σαν τον Μάντισον ή τον Χάμιλτον για να μάθουμε πως το Κράτος Δικαίου είναι αδύνατον να εφαρμοστεί όπου υπάρχει υποψία απειλής για την εθνική ασφάλεια. Θα ήταν γι' αυτούς παραλογισμός, πραγματικός πολιτικός κυνισμός, να διαμαρτύρεται κανείς για τη σκανδαλώδη απουσία δημοκρατίας στις χώρες που υφίστανται, στον έναν ή τον άλλο βαθμό, διπλωματική, οικονομική ή στρατιωτική καταπίεση. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει πραγματική δημοκρατία χωρίς δημοκρατία στις διεθνείς σχέσεις, και ο κύριος εχθρός της δημοκρατίας στις διεθνείς σχέσεις ενσαρκώνεται από τη χώρα που, όπως έχει πει και ο Κλίντον και οι Μπους, πατέρας και γιος, καθώς και πολλοί άλλοι πρόεδροι, απαιτεί να θεωρείται ο περιούσιος λαός που ο Θεός τού έχει αναθέσει την ιερή αποστολή να καθοδηγεί και να κυριαρχεί στον κόσμο στην αιωνιότητα. Αυτό ακριβώς επιχείρησα να εξηγήσω στο πρόσφατο βιβλίο μου: *Η γλώσσα της αυτοκρατορίας – Λεξικό της αμερικανικής ιδεολογίας*².

Αλλά και ο σύγχρονος «ιμπεριαλισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», όπως χαρακτηρίστηκε εύστοχα, δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Όταν στις αρχές του 20ού αιώνα και μετά από μια ηρωική επανάσταση, η Κούβα ανεξαρτητοποιήθηκε από την Ισπανία, η Ουάσινγκτον εξανάγκασε τη νέα, τυπικά ανεξάρτητη, χώρα να περιλάβει στο Σύνταγμά της την περιβόητη τροπολογία Πλατ, στη βάση της οποίας αναγνωρίζεται στις ΗΠΑ το δικαίωμα να επεμβαίνουν στο νησί κάθε φορά που αυτές κρίνουν ότι απειλείται η ατομική ιδιοκτησία και η ελευθερία των πολιτών. Είναι το ίδιο σαν αυτοί οι επίδοξοι κυρίαρχοι του πλανήτη να απαιτούσαν να εφαρμοστεί η τροπολογία Πλατ σε όλο τον κόσμο!

Αυτός ακριβώς ο «ιμπεριαλισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» δημιουργεί προσκόμματα στην ενδυνάμωση της Αριστεράς στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες.

6. Η εμφάνιση ενός νέου ιστορικού μπλοκ

Βέβαια και άλλοι παράγοντες συντελούν στον περιορισμό της εμβέλειας της Αριστεράς. Στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ, υπάρχουν κύκλοι μόνιμων κατοίκων μεταναστών από τη Μέση Ανατολή και από τον αραβικό και ισλαμικό κόσμο. Αυτοί που συχνά έχουν αφήσει πίσω τις οικογένειές τους, ζουν έντονα την κλιμακούμενη τραγωδία του Παλαιστινιακού λαού. Βρίσκονται στην πρώτη γραμμή των διαδηλώσεων ενάντια στον ιμπεριαλισμό και την αποικιοκρατία, ενάντια στο Ισραήλ και τις ΗΠΑ, και αυτός είναι ένας από τους λόγους που οι καπιταλιστές τους καταπιέζουν, τους περιθωριοποιούν και συχνά –πρώτα και κύρια επί προεδρίας Μπους– τους

συλλαμβάνουν αναίτια και τους υποβάλλουν σε βασανιστήρια στις μυστικές φυλακές της CIA. Η Αριστερά της Δύσης προβαίνει άραγε στις απαιτούμενες ενέργειες για να αποκτήσει μόνιμες και στενές σχέσεις με αυτούς τους κύκλους;

Γιατί αν δεν το κάνει θα είναι σαν αντίστοιχα το κομμουνιστικό κόμμα της Αμερικής να προχωρούσε παλαιότερα σε κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας κατά της *white supremacy*, αποκλείοντας από τις γραμμές του τους μαύρους.

Συνέβη ακριβώς το αντίθετο! Ακόμη κι αν αργότερα υπέστησαν πρώτα τη μακαορική τρομοκρατία και μετά τις επιπτώσεις της κρίσης του σοσιαλιστικού στρατοπέδου, για πολλά χρόνια οι Αμερικανοί κομμουνιστές έδιναν μάχες, διακινδυνεύοντας την ελευθερία ή ακόμη και τη ζωή τους, ενάντια στις διακρίσεις, τους εξευτελισμούς, την καταπίεση, τα λιντσαρίσματα που εξαπέλυε κατά κύματα το καθεστώς της *white supremacy* κατά των μαύρων.

Στη θέση των *niggers*, για τους οποίους μιλούσαν υποτιμητικά οι Βορειοαμερικανοί ρατσιστές, βρίσκονται σήμερα στη Δύση οι Άραβες και ισλαμιστές μετανάστες. Και αυτοί δεν διεκδικούν μόνο την «ελευθερία των αναγκών». Δεν έχουν καμία διάθεση να ικετεύουν για μια πατερναλιστική ελεημοσύνη, αν και είναι φτωχοί. Για να χρησιμοποιήσουμε τη χεγκελιανή φιλοσοφική ορολογία, αυτοί διεκδικούν πρώτα και κύρια την ισότιμη αναγνώριση. Απαιτούν την αναγνώριση της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς τους, του πολιτισμού τους, των εθνικών τους οραμάτων, με πρώτο το όνειρο για μια πατρίδα του Παλαιστινιακού λαού, του κατ' εξοχήν μαρτυρικού λαού της εποχής μας.

Μόνο αναχαιτίζοντας τον «ιμπεριαλισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» και την ισλαμοφοβία (που σήμερα έχει αντικαταστήσει την παλιά μάλιστα του ρατσισμού), το προοδευτικό κίνημα των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών θα μπορέσει να συμβάλει ουσιαστικά στον αγώνα ενάντια στην αντίδραση.

Σήμερα έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια κατάσταση που, από τη μια, έχει πολλά θετικά και ενθαρρυντικά στοιχεία. Μέσα από τον αντι-ιμπεριαλιστικό αγώνα βγαίνουν ξανά στο προσκήνιο λαοί και πολιτισμοί που είχε εξουδετερώσει η αποικιοκρατία: ας αναλογιστούμε την επανεμφάνιση των Ίντιος στη Λατινική Αμερική. Πρώτον, η πρωτόγνωρη ανάπτυξη μιας χώρας σαν την Κίνα καταλύει το μονοπώλιο που είχε μέχρι τώρα στο τεχνολογικό επίπεδο ο ιμπεριαλισμός. Αυτό που οι ιστορικοί ονομάζουν «το μεγάλο άνοιγμα», για να ορίσουν το χάσμα που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες και τον Τρίτο Κόσμο, ή «great divergence» στα Αγγλικά, τείνει να ελαττώνεται. Δεύτερον, η συνειδητοποίηση της κρίσης του καπιταλισμού δίνει νέα ώθηση στη σοσιαλιστική προοπτική τόσο στους λαούς του Τρίτου Κόσμου όσο και στους λαούς των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών.

Από την άλλη, βλέπουμε τη χώρα-ατμομηχανή του καπιταλισμού να βουλιάζει σε βαθιά οικονομική κρίση και να απαξιώνεται όλο και περισσότερο παντού στον

κόσμο. Την ίδια στιγμή αυτή επιμένει να αυτοπροβάλλεται ως ο περιούσιος λαός του Παντοδύναμου, να αυξάνει απίστευτα τους ήδη τεράστιους στρατιωτικούς της εξοπλισμούς και να επεκτείνει το δίκτυο των στρατιωτικών της βάσεων σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Όλα αυτά δεν προμηνύουν τίποτα καλό.

Για να συνειδητοποιήσουμε τη σοβαρότητα του κινδύνου και να δώσουμε νέα ώθηση στον αγώνα ενάντια στον μιλιταρισμό και το κυνήγι των εξοπλισμών, πρέπει να τελειώνουμε με το παιχνίδι των ιστορικών αναλογιών. Γιατί αυτό εξακολουθεί να έχει μια ορισμένη απήχηση. Ο σημαντικός συγγραφέας Αντόνιο Νέγκρι διατυπώνει την άποψη σύμφωνα με την οποία σήμερα στην παγκοσμιοποιημένη αστική τάξη μπορεί να αντιπαρατεθεί ένα παγκοσμιοποιημένο πλήθος, προϊόν επίσης της εξάλειψης των εθνικών και κρατικών διαχωριστικών γραμμών. Όταν διαβάζουμε αυτές τις σκέψεις, μας έρχεται στον νου η θέση που είχε διατυπώσει τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής της η Τρίτη Διεθνής: ότι δηλαδή στο παγκόσμιο σύστημα εκμετάλλευσης και καταπίεσης θα απαντούσε το «διεθνές κόμμα των μπολσεβίκων».

Αν αντικαταστήσουμε το «διεθνές κόμμα των μπολσεβίκων» με το παγκοσμιοποιημένο πλήθος για το οποίο μιλάει ο Νέγκρι, θα είμαστε ακόμη στα πλαίσια της άποψης για την οποία αντιπαρατίθενται πολιτικά και κοινωνικά, από τη μια μεριά, το ενιαίο μέτωπο των καταπιεστών και, από την άλλη, το ενιαίο μέτωπο των καταπιεσμένων: δεν θα υπήρχε καμία θέση για τα κράτη και τους λαούς, και η συμπαρατάξη των αγωνιζόμενων δυνάμεων θα απλοποιείτο τόσο πολύ που δεν θα υπήρχε καμία ανάγκη για μια ενδελεχή ανάλυση των διαφόρων ειδών αντιθέσεων και του εντοπισμού της κύριας αντίθεσης ανάμεσά τους. Αυτό το απλουστευμένο σχήμα καταρρίφθηκε, για την ακρίβεια γελοιοποιήθηκε από τις ιστορικές εξελίξεις του 20ού αιώνα, όταν το αποικιοκρατικό και ιμπεριαλιστικό σύστημα δέχτηκε συντριπτικά χτυπήματα από τα *εθνικοαπελευθερωτικά* κινήματα.

Στην παραλλαγή του Νέγκρι, το σχήμα αυτό είναι ακόμη πιο στείρο και παραπλανητικό:

Α) Δεν είναι ικανό να ερμηνεύσει ούτε γιατί εξακολουθούν να υπάρχουν στις μέρες μας πολλά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα, ούτε γιατί περνούν συχνά από τη στρατιωτική στην οικονομική φάση του αγώνα.

Β) Δεν παίρνει υπόψη ότι, σε μια πραγματικότητα σαν αυτή της Λατινικής Αμερικής, ακριβώς η ανάγκη προάσπισης και εμβάθυνσης της εθνικής ανεξαρτησίας και απελευθέρωσης από τον έλεγχο του ιμπεριαλισμού ωθεί ορισμένες χώρες να εφαρμόζουν έναν τύπο ανάπτυξης που συχνά αμφισβητεί τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής.

Γ) Αποσιωπά τον κίνδυνο εξαπόλυσης πολέμων, ακόμη και μεγάλης κλίμακας, που ελλοχεύουν για όλο τον πλανήτη από τη φιλοδοξία για παγκόσμια κυριαρχία που χαρακτηρίζει τον βοραιοαμερικανικό ιμπεριαλισμό.

Αν οι αναλογίες που ανέλυσα στην αρχή αυτού του άρθρου μου καταρρίφθηκαν ως άστοχες γιατί προσπαθούσαν να αναπαράξουν απλουστευτικά πραγματικές και νικηφόρες επαναστατικές εμπειρίες, αλλά σε μια εντελώς διαφορετική ιστορική περίοδο, η αναλογία που προκύπτει από το σχήμα του Νέγκρι επιδιώκει να επαναλάβει σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα ένα σχέδιο που απέτυχε παταγωδώς στην εποχή του.

Σήμερα που συνυπάρχουν ελπιδοφόρες προοπτικές και τρομερές απειλές, γίνεται επιτακτική η ανάγκη οικοδόμησης σε παγκόσμιο επίπεδο ενός νέου ιστορικού μπλοκ, για να χρησιμοποιήσουμε την ορολογία του Γκράμσι. Δεν είναι εύκολη δουλειά, γιατί πρέπει να συμπαραταχθούν στις γραμμές του δυνάμεις από εντελώς διαφορετικές ιστορικο-πολιτιστικές πραγματικότητες, πολιτικές και γεωπολιτικές συνθήκες. Όμως μόνο αυτό το νέο ιστορικό μπλοκ θα μπορέσει να δώσει ώθηση στον διεθνισμό, και θα γίνει εφικτή η οικοδόμησή του μόνο αν τα κομμουνιστικά κόμματα, ακόμη και αυτά των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών, κατορθώσουν να ανακτήσουν τη χαμένη τους υπεργήφαινα και να ενδυναμώσουν την ικανότητά τους να κάνουν συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης πραγματικότητας.

Μετάφραση: Άβα Μπουλούμπαση

Βιβλιογραφία

- Frantz Fanon, *Les damnés de la terre* (1961), ιταλική μετάφραση Carlo Cignetti, *I dannati della terra*, πρόλογος του Jean-Paul Sartre, Einaudi, Τορίνο, 2η έκδοση, 1967.
- Alvaro Garcia Linera, συνέντευξη στον Pablo Stefanoni, στο «il manifesto», 22 Ιουλίου 2006, σ. 3.
- Mao Tsetung, *Perché può esistere in Cina il potere rosso?* (5 Οκτωβρίου 1928), σε *Opere scelte*, Edizioni in lingue estere, Πεκίνο, 1969-75, τόμος 1ος.
- Mao Tsetung, *Il fallimento della concezione idealistica della storia* (16 Σεπτεμβρίου 1949), σε *Opere scelte*, Edizioni in lingue estere, Πεκίνο, 1969-75, τόμος 4ος.
- Karl Marx-Friedrich Engels, *Werke*, Dietz, Βερολίνο 1955-89, τόμος 9ος, σ. 225 (*Die künftigen Ergebnisse der britischen Herrschaft in Indien*).
- Για Jefferson, Hoover και Rostow, βλ. Domenico Losurdo, *Stalin. Storia e critica di una leggenda nera*, Carocci, Ρώμη, 2008, σ. 196 και 288.
- Franklin Delano Roosevelt, *Four Freedoms Speech* (6 Ιανουαρίου 1941), σε Richard Hofstadter-Beatrice Hofstadter, *Great Issues in American History*, Vintage Books, Νέα Υόρκη, 1982, σσ. 386-91.

1. Σ.τ.Μ.: Αγγλικά στο κείμενο= φυγή στο εξωτερικό επιστημόνων και διανοουμένων.
2. Σ.τ.Μ.: Ντομένικο Λοζούρντο, *Η γλώσσα της Αυτοκρατορίας. Λεξικό της αμερικανικής ιδεολογίας*, Αθήνα, Α/συνέχεια, 2010. Κριτική παρουσίαση του βιβλίου θα βρείτε στην αντίστοιχη ενότητα του προηγούμενου τεύχους.